

SOME RIGHTS RESERVED

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works 2.5 Sweden License. To view a copy of this license, visit creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/

Afghanskt flyktingläger i Pakistan. Bilden är tagen 1986.

”Vi som hoppades

Om en svår barndom

Wiiu Lilleaar arbetar som genusrådgivare för SAK i Afghanistan. Hon har bott och arbetat i regionen Pakistan/Afghanistan till och från sedan mitten av 1990-talet. Här berättar Wiiu om sina tankar kring utveckling och uppväxt i Afghanistan och flyktinglägren i Pakistan. Texten baseras dels på egna tankar, dels möten med personer hon träffat genom åren, vars berättelser gjort starkt intryck på henne.

tema | växa upp i konflikt

I slutet av 1970-talet drabbade kriget Afghanistan genom den ryska invasionen. Under flera år riktade sig krigshandlingarna huvudsakligen mot landsbygden med luftbombningar och markattacker. Barn förskonas inte i ett sådant krig. De som sökte skydd undan attackerna hade oftast ingen by att återvända till. Byn var jämnad med marken, sädesfälten förstörda och boskapsdjuren döda.

TEXT: WIIU LILLESAAAR

En ström av människor sökte sig under åren efter krigsutbrottet till angränsande

länder, som Pakistan och Iran. Många tillbringade veckor och ibland månader på vandring.

– Jag gav mina minsta barn opium för att de skulle sova och vara tysta så att ingen skulle upptäcka oss, sa en mor som jag träffade i Peshawar i Pakistan och som berättade om flykten som oftast skedde nattetid

Mottagarländerna var oförberedda på de tusentals flyktingar som anlände varje månad och det fanns i början ingen uppbyggd motagningsorganisation. Trots detta avvisades inga afghaner även om de under veckor och månader tvingades fortsätta att leva under svåra förhållanden. I gränsområdena mellan Afghanistan och Pakistan finns historiska släktband även om man formellt lever i två olika länder. De

KRISTINA TALJA

så på freden”

södra och östra delarna av Afghanistan och norra delarna av Pakistan har samma kulturtradition och människor på båda sidorna har historiskt vandrat fram och tillbaka, bedrivit handel och haft mer gemensamt med varandra än med befolkningen i det egna landets centralort. Många av de nyanlända blev härbärgerade av sina släktingar medan andra kunde ha turen att få hjälp av en biståndsorganisation. Men många tvingades finna sig tillrätta på egen hand. Månader och år gick, nya grupper anlände medan andra försökte återvända. Drömmen om ett snart återvändande förbyttes i en mer permanent flyktingtillvaro som kom att vara i över 20 år. Så småningom sökte sig grupper av flyktingar vidare till andra delar

av Pakistan eller till andra länder i världen.

Tiden i Pakistan

En motståndrörelse mot den ryska ockupationen växte snart fram i Pakistan samtidigt som ett pärlband

av flyktingläger under 1980-talet byggdes upp i gränsområdena till Afghanistan. Det sociala och kulturella sammanhanget och bystrukturen från hemorten etablerade sig snabbt.

Ett exempel på

detta är att det inte fanns några ensamma barn. De togs naturligt omhand av släkten. Snabbt blev tälten utbytta mot de gråbeiga lerhusen som är den karakteristiska byggnadsstilen på båda sidor om gränsen. Via internationell hjälp fick man så småningom också skolor, kliniker ►

” Om det skulle bli krig igen kommer jag att stanna kvar och stödja utbildade personer som försöker att utveckla vårt land på fredlig väg.

Kvinnor vars män försvunnit eller dödats valde i den mån de hade möjlighet att flytta till någon familjemedlem som förhoppningsvis bodde i lugnare områden. Det var inte ovanligt att familjer i perioder härbärgerade 20-25 personer, skriver artikelförfattaren Wiuu Lillesaar.

och arbetstillfällen. Många hyrde så småningom hus eller lägenheter i städerna där arbetstillfällena var fler.

Men åren i Pakistan kom också att präglas av familjesplittring. Männerna sögs snabbt upp i motståndsrörelsen eller jobbade utomlands. Kvinnorna, med stöd av familjens äldre, blev familjeförsörjare, födde barn, uppfostrade dem och fick det dagliga livet att fungera. ”Vi föder söner som vi hoppas ska växa upp och försörja oss men i stället åker de så snart de blivit tonåringar med sina fäder tillbaka till Afghanistan för att strida – för att befria vårt land. Vem ska försörja oss när vi blir gamla?”, sa några kvinnor jag mötte i Pakistan vid den här tiden.

Krigsåren

De sovjetiska trupperna lämnade landet under åren 1989–91 och det utländska stödet till den av rysarna tillsatta presidenten minskade drastiskt. Strax före och kort efter presidentens avgång intensifierades

attackerna mot Kabul innan motståndsrörelsen så småningom även intog huvudstaden. Den islamiska staten Afghanistan utropades.

Under de följande åren efter intåget intensifierades maktkampen och fraktionskrigen bröt ut. Olika krigsherrars militära trupper kämpade på gatorna i Kabul, förgrep sig på lokalbefolkningen, förstörde byggnader, bostadsområden och tömde dessa på allt innehåll av värde.

Detta fortsatte fram till de religiösa skolornas revolution sköljde som en våg över landet. Nya grupper trakasserades. Den här gången framför allt kvinnorna som förbjöds visa sig utomhus utan heltäckande klädsel.

”Under åren av strider, säkerhetsproblem och fattigdom tvingades folk till att bara försöka överleva, att existera – det fanns ingen annan utväg, vart skulle vi ta vägen? Jag minns svårigheterna under hela min uppväxt. Problemen hade bara olika ansikten. Bristen på mat var gigan-

tisk, de militära grupperingarna fick all mat som gick att uppåda för att de ledande skulle kunna behålla makten. Vi vanliga människor fick lida i det tysta. Varje ny regim blev snart korrupt, nepotismen var utbredd och man plundrade. När motståndsrörelsen intog huvudstaden försvann allt, ministerier, affärer och hus tömdes på allt av värde. Om man tappade något på gatan kastade sig genast en hord av människor fram för att få fatt i något litet till livets nödtorft”, berättar en kvinna jag träffade.

Nedan följer ytterligare några röster från de cirka två sekel av omfattande brott mot mänskliga rättigheter, krigsbrott och ekonomiska umbäranden bland och mot dem som levde kvar i Afghanistan. En man, som kort efter intåget, avslutat sina universitetsstudier berättar att hans far dödats och att han blev ekonomiskt ansvarig för tolv personer:

– Jag hade inga pengar till att betala resan för mig och min familj

till ett grannland. Jag fick ta de jobb som fanns, trots att jag hade universitetsutbildning. Flera gånger blev jag trakasserad och en gång tog man bilen ifrån mig.

Något år senare anställdes han av Svenska Afghanistankommittén i Kabul och här arbetar han kvar än idag.

En annan berättar hur han i sin ungdom ofta fick hjälpa till med att begrava liken efter milisgruppernas dagligen återkommande gatustrider; vanliga människor som hamnat i korselden utan att någon varken då eller senare ställts till svars.

Ytterligare en annan, också han SAK-anställd, som i flera år stödde motståndsrörelsen finansiellt och som hjälpt många individer att fly valde själv att lämna landet under krigen:

– Om det skulle bli krig igen kommer jag att stanna kvar och stödja utbildade personer som försöker att utveckla vårt land på fredlig väg, säger han.

Den förlorade generationen

Gatans lagar rådde, unga utbildade män och tonåringar drogs med i krigsherrarnas milisgrupper och försågs med vapen. Dessa lydde blint order och stal, våldtog, hotade och mördade, oftast därför att de trodde att de gjorde det rätta, de gjorde det i islams namn. Kabulborna var ogudaktiga och hade förrätt den rätta läran.

I ett land utan en stark statsmakt som garanterar invånarnas säkerhet blev krigsherrarna en ersättning.

Man gav de unga pengar som de i sin tur kunde ge till sina fattiga familjer. De unga pojkarna, som aldrig gått i skolan, fick en identitet, de fick makt och framförallt fysiskt skydd i den existerande

laglösheten. Afghanistan är ett land där unga pojkar av tradition gradvis växer in i vuxenvärlden under ledning av släktens män. De tilldelas uppgifter, lär sig att lyssna till de äldre och tar under de äldres handledning successivt över ledarskapet i släkten.

Om man följer traditionen ger släkten den uppväxande generationen ekonomisk trygghet men också stöd och oinskränkt skydd. Idag cirka tio år senare är milisgruppernas tonårpojkar unga vuxna utan utbildning, men med goda kunskaper om vapen och ett liv med makt och privilegier.

I ett land under återuppbyggnad, där gedigna yrkeskunskaper idag desperat efterfrågas, är dessa en frustrerad förlorad generation där våldet och maktbegäret bubblar under ytan och ibland exploderar. Dessa män, kanske själva utsatta för övergrepp som ingen vill tala om, är idag familjefäder med försörjningsansvar och med uppgift att skydda och respektera de sina.

Kvinnan

Under år av våld och oro blev kvinnornas roll att bygga upp stabiliteten och tryggheten i hemmet. Många blev tidigt ensamförsörjare av många barn.

Kvinnor som jag mött genom åren berättar hur de försökte skapa en så normal situation som möjligt för barnen.

”Min mor var som en granitklippa. Hon lyckades uppfostra, försörja oss och såg till att alla vi sex barn fick en gedigen utbildning.”

”När missilattackerna rasade samlade vi barnen omkring oss, försökte läsa sagor, sjunga sånger och ta deras uppmärksamhet från det som hände utanför. Så snart det var lugnt fick de gå ut och leka eller gå till skolan, om den fortfarande fanns kvar vill säga.”

”Som barn blev mina öron vana vid ljuden av krig. När min far fick besök av sina vänner talade de om saker som arresteringar, människor som försvann, ord som jag inte förstod. Mina föräldrar

förbjöd mig att nämna något av detta utanför hemmet.”

Kvinnor vars män försvunnit eller dödats valde i den mån de hade möjlighet att flytta till någon familjemedlem som förhoppningsvis bodde i lugnare områden. Det var inte ovanligt

att familjer i perioder härbärgerade upp till 20-25 personer. De kvinnor som tvingades leva kvar i förstörelsen och vanvetet var försiktiga och gömde sig i heltäckande klädsel om de tvingades lämna hemmet för att ta sig till arbetet. Om de hade söner hemma sändes de till bagaren eller till affären, en tradition som fortfarande lever kvar i stora delar av dagens Afghanistan. Risken för kidnappning eller våldtäkter var stor under de kaotiska åren. Det har varit omöjligt att dokumentera omfattningen av övergrepp på kvinnor eftersom det finns ett förnekande. Att mannen i familjen inte förmått skydda kvinnan är förenat med skam och vanära. ”Allt det som hänt oss är inte islamskt – det är primitivt djuriskt”, är en kommentar jag fått höra av upprörda kvinnor vid flera tillfällen.

Drömmar och verklighet

Idag byggs och repareras det över hela Afghanistan men trots detta kvarstår sår som är eller blir påtagliga i vardagen, särskilt när säkerheten försämrats. Rent psykologiskt är många stressade, det känns otrött att resa mellan kontoret och hemmet.

– Igår hörde jag om en liten pojke som kidnappades. Några män i en bil slet in honom på väg till skolan. Det påminde mig om gamla tider, berättar en upprörd SAK-kollega.

Varje bombexplosion river upp gamla minnen och otröttigheten ger sig tillkänna. Även om det idag finns fler kvinnor än tidigare i statsadministrationen, inom organisationer och i det nyetablerade näringslivet så är många besvikna över sina villkor.

– Vi som hoppades så mycket på fredsprocessen och så inser vi att vi fortfarande måste vara försiktiga eftersom säkerheten är så dålig, säger en kvinna som under krigsåren kämpade med att få mat för dagen till sina barn.

Kabul som en gång byggdes för cirka 400 000 människor har i dag en befolkning på uppskattningsvis över fyra miljoner. Ingen vet egentligen hur många invånare det bor i den afghanska huvudstaden och få av de återvändande vill nämligen flytta tillbaka till sina gamla hemorter. Arbetstillfällena är få på landsbyg-

” Igår hörde jag om en liten pojke som kidnappats. Några män i en bil slet in honom på väg till skolan. Det påminde mig om gamla tider.

► den och de små jordbruken kan inte längre försörja de stora familjerna på i genomsnitt 5-6 personer per familj, ibland fler. Under åren utomlands har de återvändande genomgått en urbaniseringsprocess som ökat deras krav på servicen på hemorten. I många fall har de också förlorat kunskapen i hur man driver till exempel ett jordbruk. Man har utvecklat nya kunskaper men framförallt fått nya förväntningar och krav på tillvaron.

– Vi vill inte tillbaka till våra tunga jobb på hemorten, säger flera landsbygdskvinnor jag träffat.

I Pakistan och Iran har barnen fått en utbildning som de nu vill använda. Inte sällan är det föräldrarnas dröm om hemlandet som tvingar barnen tillbaka till ett land de inte känner.

Kvinnorna har upplevt en större rörelsefrihet, fått en utbildning och är kanske inte beredda att flytta tillbaka till det konservativa klimatet i Afghanistan. Under många år framöver kommer vi nog att se migrationsrörelser fram och tillbaka mellan Afghanistan och dess grannländer men även till västvärlden. En utbredd uppfattning bland många afghaner verkar vara att det kan vara svårt att leva i Afghanistan utan ett ordentligt startkapital till inköp av mark, hus eller en egen affärsrörelse. Man ser också återvändarna från västvärlden som exempel på hur man kan förbättra sin situation. ■

Wiiu Lillesaar är SAKs genusrådgivare och arbetar vid SAKs kontor i Kabul.

